

KS. GRZEGORZ PYŻŁAK

KATECHEZA RODZINNA I JEJ WPŁYW NA PRZYGOTOWANIE DO ŻYCIA MAŁŻEŃSKIEGO I RODZINNEGO

We naszych czasach wielu rodziców nie podejmuje misji katechetycznej w rodzinie ze względu na trudności zewnętrzne, takie jak brak czasu, zapracowanie, zabieganie. Są również tacy, którzy chcieliby oddziaływać poprzez katechezę na swoje dzieci, ale nie wiedzą, jak to czynić. Brakuje im odpowiedniej wiedzy oraz konkretnych pomocy katechetycznych. Dlatego Kościół zachęca rodziców do ciągłego doskonalenia, uzupełniania i pogłębiania wiedzy religijnej. Pozwoli to wypełnić podstawowy obowiązek głoszenia katechezy rodzinnej przez rodziców. Celem katechezy rodzinnej jest pełna formacja człowieka. Zwraca się zatem uwagę na całościowe rozumienie katechezy rodzinnej, a dotyczy ona katechezy rodziców w rodzinie i z rodziną.

Autor artykułu chce odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób katecheza rodzinna wpływa na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego.

1. KATECHEZA RODZINNA I JEJ GENEZA

Katecheza rodzinna to systematyczne nauczanie doktryny chrześcijańskiej i wprowadzanie w całość życia chrześcijańskiego¹. Jest ona jedną z form posługi słowa Bożego, stanowi również proces o charakterze duszpastersko-wychowawczym, którego celem jest prowadzenie wspólnot, a zarazem

Ks. dr GRZEGORZ PYŻŁAK – adiunkt Katedry Duszpasterstwa Rodzin w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: grzegorz.maly@poczta.fm

¹ E. O s e w s k a. *Katecheza*. W: *Słownik małżeństwa i rodziny*. Warszawa-Łomianki s. 184-185. Katecheza (gr. *katechein* – odpowiadać, pouczać ustnie, nauczać przez pytania i odpowiedzi) to żywy przekaz prawd wiary oraz treści tego przekazu mający na celu systematyczne nauczanie wiary i moralności oraz wychowania chrześcijańskiego. R. Murawski. *Katecheza*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Lublin 2000 kol. 1027-1028.

poszczególnych wiernych do osiągnięcia dojrzałości w wierze. Jej podstawowym celem jest świadome, zamierzone rozbudzenie wiary w życiu jednostki, a następnie rozwinięcie wiary początkowej i doprowadzenie jej do pełni życia chrześcijańskiego².

Przez katechezę rodzinną rozumiemy przygodne, bezpośrednie i praktyczne pouczenia dzieci o prawdach religijno-moralnych głównie przez rodziców w domu rodzinnym. Pouczenie takie osiągało zamierzone cele, jeśli więź zaufania i przyjaźni łączyła dzieci z rodzicami. Przygotowani do tych zadań rodzice zdają egzamin ze swego wykształcenia religijnego i sprawności wychowawczych, jeśli swymi pouczeniami niosą pomoc dzieciom w wewnętrznych trudnościach życia³.

Katecheza rodzinna jest przekazem wiary w kręgu rodzinnym. Katechizacja należy do pierwszych środków wychowania. W wypełnianiu swego obowiązku wychowawczego Kościół troszczy się o te środki, z których pierwszym jest katechizacja. Ona wzmacnia wiarę, doprowadza do świadomego i czynnego uczestnictwa w misterium liturgii i pobudza do działalności apostołskiej (DWCH 4).

Katecheza rodzinna wyrasta z misji Kościoła i jest jednym z najważniejszych zadań rodziny. Między rodziną a Kościołem istnieją ścisłe więzi. Z jednej strony Kościół wychowuje rodzinę do wypełnienia powołania i realizuje zadania wynikające z polecenia Bożego, a z drugiej sam się formuje na wzór rodziny. Należy mówić zatem o uczestnictwie Kościoła w życiu rodziny, jak i zaangażowaniu rodziny w życie i rozwój Kościoła⁴.

Katecheza dotyczy dzieci, młodzieży i dorosłych. Jeśli pod pojęciem dorosłych rozumie się także chrześcijańskich małżonków i rodziców, to oni również winni otrzymywać integralny przekaz chrześcijańskiego orędzia zbawienia. Przekaz ten ma być tak ukierunkowany, aby w pełni uwzględnił

² A. Skreczko. *Katechizacja. W: Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie wielkiej nowenny (1957-1966)*. Białystok 2002 s. 400.

³ J. Dajczak. *Katecheza rodzinna*. „Katecheta” 5:1961 nr 5 s. 269. K. Misiaszek formułuje pewien dylemat w stosunku do katechezy rodzinnej, gdyż katechezę w jej odniesieniu do rodziny można rozumieć w dwóch znaczeniach: katecheza rodzinna i katecheza rodzin (rodziny). Katecheza rodzinna realizowana jest wewnątrz rodziny, natomiast katecheza rodzin podejmowana jest ze strony wspólnoty parafialnej (duszpasterzy), aby nieść określony rodzaj pomocy. K. Misiaszek. *Katecheza rodzinna czy katecheza rodzin? Propozycje dla polskiego duszpasterstwa*. W: *Drogi katechezy rodzinnej*. Red. E. Osewska, J. Stala. Poznań 2002 s. 39.

⁴ M. Majewski. *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*. Kraków 1995 s. 67; por. J. Stala, E. Osewska. *Fundamentalne podstawy i obszary katechezy rodzinnej*. Tarnów 2000 s. 46-65; J. Stala. *Przedmiot i forma katechezy rodzinnej*. „Katecheta” 1999 nr 4 s. 10-15.

wszystkie uwarunkowania życia dorosłych chrześcijan, w tym wypadku życia małżeńsko-rodzinnego.

Katecheza w ciągu wieków przechodziła różne koleje. W zależności od uwarunkowań głoszona była w rodzinie, szkole i parafii. Działalność katechetyczna domaga się systematycznej odnowy i konfrontacji z rzeczywistością, w której ma być realizowana. Tkwi ona swymi początkami w tradycji żydowskiej, która nakazywała rozpoczynać święto Paschy wspólną wieczerzą, odczytywaniem i objaśnianiem Pisma, wspólną modlitwą i śpiewem psalmów. Również apostołska katecheza rodzinna rozwinęła się na kanwie żydowskiej religijnej tradycji rodzinnej. Z powodu braku świątyni chrześcijańskich i na skutek prześladowań przeniesiono Eucharystię i służbę słowa Bożego do chrześcijańskich domów rodzinnych. Wczesnochrześcijańska katecheza rodzinna podjęła również współpracę z katechumenatem kościelnym, instytucją kościelną przygotowującą dorosłych do przyjęcia chrztu⁵.

W trakcie reformy trydenckiej przeprowadzano katechezy w środowiskach rodzinnych systematycznie wieczorami w niedzielę i święta. Czynili to księża, świeccy parafianie lub misjonarze zakonni. W dobie obecnej katecheza rodzinna jest obowiązkiem ojca i matki. Podstawowe przygotowanie religijne dzieci czerpią z katechez rodzinnych, szczególnie w krajach, w których religia nie jest przedmiotem obowiązkowym w szkołach państwowych⁶.

W XX wieku nastąpił powrót do źródeł, do Pisma Świętego, do dawnej liturgii i do katechezy rodzinnej. Najlepszym dniem do głoszenia katechezy był Dzień Pański, dzień szczególnie Bogu poświęcony. Katechezę rodzinną prowadzili rodzice, dziadkowie lub starsze rodzeństwo. Rodzice oddziaływali na dziecko przede wszystkim swoją postawą, wiedzą, uczuciami, swoim stylem życia oraz wyznawanymi wartościami. W wychowaniu religijnym ważne były również wspólne modlitwy i wspólny udział we Mszy Świętej i nabożeństwach.

Do II połowy XX wieku katechezę rodzinną traktowano jako pomocniczą formę katechezy szkolnej lub parafialnej. Rodzice natomiast uznawali katechetów instytucjonalnych za specjalistów, którym mogą powierzyć swoje dzieci. Włączali się oni w działanie katechetyczne parafii lub szkoły głównie poprzez posyłanie dzieci na katechezę, omawianie swoich spostrzeżeń i wniosków z instytucjonalnymi katechetami⁷.

⁵ Por. Z. Czerwiński. *Biblijne inspiracje katechizacji rodzinnej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18:1977 z. 6 s. 190-215.

⁶ Zob. J. Tarnowski. *Katecheza w rodzinie: obawy i nadzieje*. „Katecheta” 25:1981 nr 6 s. 255-258.

⁷ Majewski. *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej* s. 65.

Nowa sytuacja społeczno-polityczna po 1992 r. doprowadziła do głębokich przemian katechizacji w Polsce. Zmieniło się środowisko, w którym tradycyjnie umiejscowione było nauczanie religii. Wykryształowały się również nowe struktury, wywierające istotny wpływ na dalszy rozwój, jak i profil polskiej katechezy. Katecheza umożliwia młodzieży odkrywanie prawdy o sobie, bo „Bóg stworzył człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył” (Rdz 1,27). W planach Boga to właśnie człowiek zajmuje uprzywilejowane miejsce. Dlatego tematyka katechez powinna być tak dobierana, by uczyła szacunku do siebie i do innych ludzi, miłości do rodziców, Kościoła i Ojczyzny, czystości własnej i poszanowania cudzej. Katecheza powinna uświadamiać, że małżeństwo opiera się na sakramencie, wierności słowu danemu sobie, innemu człowiekowi, Bogu samemu (por. KKK 357).

Katecheza jest bardzo ważnym sposobem przepowiadania orędzia zbawczego w Kościele. Przybiera różne formy, gdyż uwzględnia stopień dojrzałości wiary katechizowanych, ich wiek, aktualną sytuację życiową, potrzeby i zainteresowania duchowe⁸.

2. KATECHEZA RODZICÓW

W związku z przekazywaniem prawd wiary ważne jest zagadnienie wykształcenia religijnego rodziców. Zmiany, które zaszły w naświetlaniu różnych pojęć religijnych, wymagają od rodziców ciągłego dokształcania się, uzupełniania i pogłębiania wiedzy religijnej⁹.

Aby dobrze przygotować rodziców do podejmowania tych zadań względem dzieci, należy postawić na systematyczną współpracę katechety z rodzicami. Mogą przyczynić się do tego spotkania katechetyczne, w których winna być mowa o przygotowaniu do życia chrześcijańskiego. Katechezą należy objąć również dzieci i rodziców z rodzin niepełnych (rozwód, separacja, związek niesakramentalny).

Podczas comiesięcznych spotkań z rodzicami dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii Świętej należy dążyć do pogłębienia wiary przez

⁸ J. Szpet. *Dydaktyka katechezy*. Poznań 1999 s. 118.

⁹ Zob. T. Kowalczyk. *Korelacja szkolnej katechezy dzieci pierwszokomunijnych z parafialną katechezą ich rodziców. Doświadczenia gnieźnieńskiej parafii pw. Bł. Radzyna Gaudenego*. W: *W poszukiwaniu katechezy rodziców. Studium teoretyczno-empiryczne. Problemy i wyzwania*. Red. J. Stala, E. Osewska. Tarnów 2007 s. 182-184.

odpowiednio dobraną tematykę. Tematyka powinna dotyczyć zagadnień wiary i jej wyzwań, znaków wiary, grzechu i nawrócenia, zgromadzenia eucharystycznego i udziału w nim oraz przeżywania codziennie chrześcijaństwa.

Natomiast spotkania kwartalne rodziców dzieci pokomunijnych winny mieć charakter mistagogiczny, prowadzący do aktywnego i pełnego zaangażowania w Eucharystię. Istotne jest organizowanie spotkań dla rodziców na terenie szkoły lub parafii w celu zintegrowania działań wychowawczych. Ważne jest również, aby podczas tych spotkań dla rodziców podejmowane były, poza sprawami wychowawczymi, zagadnienia katechetyczne¹⁰.

Katecheza rodzinna ma swój początek w rodzinie, która nie stanowi przypadkowego zbioru osób, lecz wspólnotę życia i miłości ustanowioną przez Stwórcę (zob. KDK 48; DDR 7). Małżonkowie zostali stworzeni przez Boga do życia we wspólnocie jako mężczyzna i kobieta, jako osoby współzależne i dopełniające się (por. LdR 17). Zaangażowanie małżonków w rodzinie powinno wypływać z autentycznej miłości względem siebie, a zwłaszcza wobec dzieci, które są jej owocem (KKK 1601). Dlatego pomoc rodzinie ma służyć odnajdywaniu jej tożsamości i posłannictwa (zob. FC 38)¹¹.

Misja rodziny rozpoczyna się z chwilą przyjścia na świat dzieci. Łączy się ona z przekazywaniem wiedzy o życiu oraz umiejętnym i praktycznym wdrażaniem dzieci w osiąganie dojrzałości osobowej. Wartości te rodzice przekazują dzieciom słowem i życiem. Mądrość rodzicielska pozwala dostrzegać przyczyny wpływające na sposób myślenia i postępowania dzieci. Dzięki temu rodzice poznają niedostępne dla innych tajemnice życia dziecka i mogą we właściwy sposób kierować rozwiązywaniem ich problemów. Ważną rolę odgrywa przy tym zgodne współdziałanie rodziców w wychowaniu potomstwa. Rodzicielskim zadaniem jest przygotowanie dzieci do tego, by po osiągnięciu dojrzałości mogły odpowiedzialnie odczytać swoje powołanie i wybrać stan życia. W tym przedsięwzięciu rodzice i opiekunowie mają stawać się przewodnikami dla młodzieży oraz wspierać ją przez udzielanie roztropnych rad (zob. KDK 52). Ostatecznie mądrość rodziców przejawia się w skutecznym przygotowaniu dzieci do podjęcia odpowiedzialności za własne życie¹².

¹⁰ S. S e m i k. *Miejsce katechezy w procesie religijno-moralnego wychowania dziecka*. „Seminare” 1981 s. 111-124; zob. M. P o l a k. *Wprowadzenie w doświadczenie życia i wiary w katechezie rodzinnej*. W: *W poszukiwaniu katechezy rodziców* s. 215-218.

¹¹ Por. J. T a r n o w s k i. *Spotkać Boga w rodzinie*. „Katecheta” 26:1982 nr 1 s. 101-110.

¹² Zob. S. S t e f a n e k. *Małżeństwo podstawą rodziny*. PD 1993/94 s. 39-51.

Rodzice mają prawo i obowiązek wychowania dzieci. W realizacji tego zadania mogą stosować różne środki oddziaływania na dziecko. To stanowisko i przekonanie wyraża Sobór Watykański II: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców” (DWCH 3). Rodzice, ze względu na dobro dziecka, obowiązku wychowania nie mogą przekazać innej instytucji ani żadna instytucja nie może przypisać sobie tej funkcji. Również w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* kontynuowana jest myśl, że „rodzina chrześcijańska jest pierwszą wspólnotą powołaną do głoszenia Ewangelii osobie ludzkiej, która jest w stałym rozwoju, i doprowadzenia jej, poprzez stopniowe wychowanie i katechezę, do pełnej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej” (FC 2). Wpływ rodziny na kształtowanie osobowości dziecka jest nieoceniony: „dobra rodzina to największy dar, jaki para ludzka może ofiarować dojrzewającej istocie”¹³. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, broniąc niezastąpionej roli rodziców w wychowaniu dzieci, wskazuje jednocześnie, że nie mogą oni sięgać poza granice wyznaczone prawem Bożym. Broni w ten sposób dzieci przed samowolą rodziców i traktowaniem ich jako osobistej własności. Dzieci zatem są dziećmi Boga i winny być respektowane jako osoby (KKK 2222)¹⁴.

Dokumenty Kościoła wskazują na konieczność poruszania problematyki wychowawczej na różnych etapach przygotowania do małżeństwa (FC 66; KKK 2344). Wychowawcza rola rodziny wiąże się z opieką, troską o przyszłość, kierownictwem i z odpowiednimi interakcjami rodzinnymi. Wychowanie w rodzinie wiąże się z formacją osobową, w której chodzi o zaszczerpiecie najwyżej stawianych ideałów moralnych, religijnych i społecznych¹⁵.

Istotnym problemem, który ma duży wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego, jest brak świadomości rodziców odpowiedzialnych za właściwą formację dziecka już od najmłodszych lat, by mogło ono prawidłowo odczytywać swoje życiowe powołanie. Dotyczy to rodziców, którzy zaniedbują obowiązki bycia wzorem dla dziecka. Odnosi się to także do samych wychowanków, którzy często lekceważą solidne przygotowanie do realizacji powołania małżeńskiego i rodzinnego. Ten brak odpowiedzial-

¹³ P. Poręba. *Pedagogizacja rodziców*. „Studia Warmińskie” 6:1969 s. 428.

¹⁴ W. Bołoz. *Katechizm Kościoła Katolickiego o rodzinie*. W: *Wprowadzenie do Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Red. A. Sujka. Warszawa 1994 s. 119.

¹⁵ S. Styrna. *Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka*. W: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*. Red. F. Adamski. Kraków 1984 s. 117.

ności rodzice i dzieci mogą sobie uświadomić podczas katechez prowadzonych w domu, szkole czy parafii¹⁶.

Dziecko jest wrażliwe na nastrój, w jakim prowadzone są katechezy. Rodzice winni mówić o własnym stosunku do Boga, o swojej miłości, wdzięczności i ufności Stwórcy. Przez takie świadectwo łatwiej jest dziecku otworzyć się na Boga. Młodzież oczekuje autentycznej postawy zrozumienia i akceptacji. Staje się krytyczna wobec zachowań i postaw rodziców, stawiając im wysokie wymagania moralne. Często w takich sytuacjach komunikacja między dziećmi a rodzicami ulega pogorszeniu. Dlatego należałoby wyrabiać u dzieci i młodzieży odpowiednią motywację do obiektywnego postrzegania otaczającego świata, która kładzie nacisk nie tylko na informację, ale przede wszystkim na formację osoby. Takie działanie przyczyni się z pewnością do wyboru przez dziecko odpowiedniej postawy życiowej¹⁷.

Katecheza rodzin oddziałuje na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Jest ona najlepszym sposobem i pomocą w odrodzeniu się rodzin do życia chrześcijańskiego. Pomoc ta powinna mieć konkretne formy, do których należą: nauczanie katechetyczne dzieci, młodzieży i dorosłych, przygotowanie do zawarcia małżeństwa, do życia w świętości i wypełniania obowiązków małżeńskich oraz wspieranie małżonków w dążeniu do świętszego i pełniejszego życia w rodzinie¹⁸.

3. KATECHEZA W RODZINIE

Katecheza w rodzinie jest pojmowana najczęściej jako zintegrowane nauczanie, wychowanie chrześcijańskie i przepowiadanie słowa Bożego dokonywane w środowisku rodzinnym¹⁹. Katecheza w wieku przedszkolnym daje dziecku pierwsze pojęcie wiary i okazję do nawiązywania z Bogiem osobistego kontaktu. Tworzy przeżycia religijne, które, podobnie jak i inne uczucia dziecka, przez swą intymność zostawiają trwałe ślady; pozwala na rozróżnienie dobra od zła oraz kształtuje dobre nawyki, które budują cha-

¹⁶ Por. S. Kułpaczyński. *Współpraca katechetów z rodzicami w teorii i praktyce szkolnej*. W: *W poszukiwaniu katechezy rodziców* s. 232-250.

¹⁷ Por. B. Mierzwiński. *Elementy teologii praktycznej*. W: *Teologia małżeństwa i rodziny*. T. I. Red. K. Majdański. Warszawa 1980 s. 204-210.

¹⁸ Katecheza jest ważnym ogniwem w przygotowaniu dalszym do życia małżeńskiego i rodzinnego. Przekazuje naukę wiary i sposoby jej rozwoju, pomaga w poznawaniu zasad chrześcijaństwa i uczy życia nimi. Zob. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*. Warszawa 2003 nr 22.

¹⁹ E. Osowska. *Katecheza w rodzinie*. W: *Słownik małżeństwa i rodziny* s. 187.

rakter. W życiu dziecka szkolnego katecheza rodzinna jest prawdziwą szkołą życia chrześcijańskiego. Nie jest tylko powtórzeniem, wyjaśnieniem czy wyuczeniem na pamięć prawd wiary i zasad moralnych. Jej istotną częścią jest oddziaływanie na wolę, by poznane prawdy Boże były realizowane w życiu. Katecheza rodzinna wzbudza postanowienie dobrych czynów, potrzebę naśladowania świętych, konieczność walki z wadami i nałogami. Zachęca również do wysiłków i pomaga w realizowaniu dobrych postanowień²⁰.

Rodzice katolicy, oprócz wychowania naturalnego, winni zapewnić dzieciom wychowanie religijne, co oznacza wychowanie zgodne z zasadami chrześcijańskimi i katolickimi (KDK 48). Wszechstronne wychowanie chrześcijańskie, obejmujące przygotowanie do dojrzałej religijności, ma prowadzić do życia w prawdzie, w którym dzieci i rodzice dają świadectwo swojej wiary, pomagają w chrześcijańskim kształtowaniu świata oraz przyczyniają się do wzrostu Kościoła (por. DWCH 2)²¹.

Wychowanie powinno być dostosowane do naturalnego rozwoju dziecka i jego wieku. Przyszli rodzice muszą zwracać szczególną uwagę na właściwą postawę dziecka wobec Boga i drugiego człowieka. Dlatego ważną rolę odgrywa tworzenie kultury religijnej w rodzinie, gdyż za jej pomocą przekazywane są również wartości i treści wiary.

Poznanie Boga to kolejny etap rozwoju religijnego dziecka. Gdy odkrywa ono swoją osobę i wyodrębnia ją spośród otoczenia, staje się zarazem zdolne do poznania osobowego Boga, który jest Kimś dobrym, kto wszystko wie i widzi, przypominając ojca w rodzinie. Ojciec, jako głowa rodziny, jest „obrazem” Boga. Dziecko powinno być wprowadzane przez rodziców w poznanie Boga potężnego, ale zarazem pełnego dobroci i kochającego człowieka. Bóg, poznawany w ten sposób, budzi ufność, miłość oraz poczucie bezpieczeństwa. Dzięki takiemu religijnemu ukierunkowaniu dziecko zaczyna rozumieć słowa modlitwy „Ojcze nasz”, do której włącza się z większym zaangażowaniem wewnętrznym. Aktywny udział dziecka w życiu religijnym w największym stopniu zależy od przykładu rodziców. Poprzez ich osobowość rozpoczyna się proces tworzenia i rozwijania osobowości religijnej dziecka²².

²⁰ Por. J. Stala. *Rodzina naturalnym środowiskiem dla katechezy*. „Paedagogia Christiana” 1 (7): 2001 s. 199-210.

²¹ S. Dziekoński. *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*. Warszawa 2000.

²² Por. J. Wilk. *Wychowanie religijne dziecka w wieku przedszkolnym*. W: *Dziecko*. Red. W. Piwowarski, W. Zdaniewicz. Warszawa-Poznań 1984 s. 169-178.

Rozmowy z rodzicami, dotyczące różnych zagadnień wiary, przybierają rozmaite formy – od sporadycznych odpowiedzi na pytania dziecka aż do nieustannego towarzyszenia mu i pomocy w odkrywaniu obecności Boga we wszystkim, co składa się na życie ludzkie. Wymaga to dużej mobilizacji rodziców, którzy powinni dążyć do stałego pogłębiania własnej wiedzy religijnej. Ułatwieniem procesu poznania Boga przez dziecko jest wprowadzanie go w historię i życie Jezusa, w tym również w historię zbawienia, zawartą w Ewangelii, przy równoczesnym budzeniu w sercu dziecka uczucia miłości i wdzięczności za łaskę odkupienia.

Duży wpływ na kształtowanie postawy religijnej dziecka ma modlitwa. Przez dialog z rodzicami dziecko dochodzi do dialogu z Bogiem. Gdy w rodzinie istnieje zwyczaj wspólnej modlitwy, rodzice, modląc się wraz z dziećmi, występują nie w roli nauczycieli, lecz tych, którzy żyją modlitwą. Dają świadectwo, że jest ona dla nich ważna i dlatego z miłości wdrażają w nią dzieci. W ten sposób więź z Bogiem jest przenoszona na najbliższych²³.

Modlitwa musi mieć odpowiednie formy stosowne do etapów rozwoju dzieci oraz tego, co aktualnie przeżywa rodzina. W pierwszych latach życia dziecko potrzebuje od swoich rodziców ciepła, bliskości, poczucia bezpieczeństwa. Jeśli rodzina potrafi zaspokoić te potrzeby, dziecko doświadcza tych samych relacji w stosunku do Boga²⁴. W wychowaniu religijnym modlitwa rodzinna jest nie tylko konieczna w pogłębianiu życia duchowego, ale wywiera również duży wpływ na wszystkie wymiary życia rodzinnego. Wspólna codzienna modlitwa, czytanie Pisma Świętego i rozmowy na tematy religijne są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania wspólnoty rodzinnej. Jest ona pierwszym środowiskiem, w którym człowiek spotyka się z modlitwą. Wychowanie do niej jest procesem, który opiera się na pozytywnych przeżyciach. Dziecko, odpowiednio wdrażane w klimat modlitwy, potrafi głębiej niż człowiek dorosły przeżywać obecność Boga w swoim życiu²⁵.

Pomóc może w tym czytelnictwo książek o tematyce religijnej i wychowawczej. Poszerzanie horyzontów wiedzy teoretycznej sprzyja zdobywaniu nowych umiejętności wychowawczych w praktyce. Podobny efekt może też przynieść współpraca rodziców z katechetami lub udział w przygotowaniu dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej. Warto zaznaczyć, że

²³ J. Wilk. *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie*. Lublin 1987.

²⁴ Por. J. Kłys. *Życie rodzinne drogą do doskonałości*. „Ateneum Kapłańskie” 62:1970 s. 29-43.

²⁵ E. Sujak. *Kontakt psychiczny w małżeństwie i rodzinie*. Katowice 1977.

rodzina nie jest samowystarczalna w zakresie wychowania, dlatego potrzebuje wsparcia całej społeczności (DWCH 3; 6).

Ważną rolę odgrywa świętowanie niedzieli. W rodzinie chrześcijańskiej musi się ono łączyć z Mszą Świętą (DD 3). Niedziela jednoczy rodzinę wokół Osoby Jezusa Chrystusa, przewyciężającego wszystko. Dla chrześcijańskiej rodziny niedzielna Eucharystia jest głównym powodem do radości i wspólnotowego święta, we wspólnocie modlitwy, przy wspólnym stole, we wzajemnym ofiarowaniu czasu, a także w odświętnym ubiorze. Niedziela, przeżywana w rodzinie po chrześcijańsku, staje się szkołą poprawnego życia, wspólnotowego dzielenia się wiarą i lekcją miłości. Osobisty wkład w przygotowanie i twórcze przeżywanie niedzieli w rodzinie jest chrześcijańskim obowiązkiem²⁶.

Włączenie w liturgię ma uświadomić dziecku, że uczestnicząc w życiu Kościoła, osiąga pełnię swych przeżyć religijnych. Dlatego rodzice powinni wprowadzać dzieci w znaczenie i rozumienie udziału we Mszy Świętej, w przygotowanie do sakramentu pokuty i przyjęcia Komunii Świętej, a następnie bierzmowania i małżeństwa.

Ważne jest również wprowadzenie dziecka w poznawanie światopoglądu chrześcijańskiego. Następuje ono w okresie dojrzewania, gdy w życiu dorastającego człowieka dokonuje się proces integracji jego osobowości i usamodzielniania na drodze realizacji przyswojonych wartości. Wśród nich znajdują się wartości religijne, które wchodzą w strukturę światopoglądu. Światopogląd chrześcijański wiąże się z wiarą w Chrystusa, wyrażaną zarówno poprzez postawę człowieka wobec świata, jak również przez postawę społeczno-moralną.

W rodzinie każda z osób ma do wypełnienia określone zadania wynikające z chrześcijańskiego powołania. Ich realizacja należy przede wszystkim do rodziców. Część z nich powinna mieć charakter katechezy. Wynika to z nauczania Kościoła. W dokumentach Soboru Watykańskiego II czytamy: „Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych, potrzebnych wszelkim społecznościom” (DWCH 3). Katecheza wewnątrzrodzinna ma koncentrować się na relacjach między rodzicami i dziećmi, którzy realizują swoje powołanie w stawianiu się świadkami wiary i naśladowania miłości Chrystusa (zob. KK 35).

²⁶ Zob. L. Dyczewski. *Kultura niedzieli w rodzinie*. W: *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*. Lublin 2003 s. 89-102.

4. KATECHEZA Z RODZINĄ

Katecheza z rodziną ma przysposobić przygotowujących się do życia małżeńskiego i rodzinnego do rozwijania i umacniania więzi z drugim człowiekiem. Powinna uczyć rozwiązywania trudnych sytuacji, jak również towarzyszenia duchowego drugiej osobie, z którą się pragnie w przyszłość związać. Rozwój relacji międzypersonalnej ma prowadzić do wspólnoty, w której przyjdą na świat dzieci, a także do podjęcia współpracy z innymi²⁷.

Rodzina odgrywa ważną rolę w realizacji przygotowania potomstwa do życia małżeńskiego i rodzinnego. Te działania rodziny winny zapewnić dzieciom niezbędną wiedzę w zakładaniu trwałego związku.

Wśród form spędzania czasu z rodziną Kościół wymienia takie jak: rocznice ślubu, narodzin i chrztu dzieci, zgon bliskich osób; pielgrzymka małżeństw i rodzin; spędzanie wolnego czasu; ewangelizacja przez rodzinę innych rodzin; pomoc rodziny wobec osób starszych i chorych; zaangażowanie rodziny w rozwiązywanie sytuacji trudnych.

Obchodzenie rocznic ślubu, narodzin i chrztu dzieci pomaga pamiętać o wielkich darach Bożych, pogłębia więź rodzinną między żyjącymi, jak również z tymi, którzy odeszli do Pana. Rocznicom takim towarzyszy wzajemna modlitwa i często uczestnictwo rodziny we Mszy Świętej. Na tym etapie wskazane jest u chrześcijan formowanie postawy duchowej. Rodzice udzielają dzieciom pierwszych pouczeń, wpajając im najbardziej podstawowe prawdy (DDR 19). Ich zadaniem jest ukazać małżeństwo jako powołanie i posłannictwo, nie wykluczając złożenia Bogu całkowitego daru z siebie i pójścia za powołaniem kapłańskim lub zakonnym²⁸.

Wśród nowych propozycji spędzania czasu z rodziną są od niedawna pielgrzymki małżeństw i rodzin do sanktuariów. Ich celem jest integracja grup pielgrzymkowych przez wspólne wyjazdy i wędrowanie. Stają się one okazją do odczytywania swego powołania i odnajdywania swojej godności, obudzenia sumienia, odnowienia więzi oraz rozwijania prawdziwego patriotyzmu (zob. DDR 58).

²⁷ Zob. *Zarządzenie wykonawcze o katechizacji przedmałżeńskiej*. „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 27:1976 nr 1 s. 1-2.

²⁸ Według dokumentu soborowego „należy więc zgodnie z postępem nauk psychologicznych, pedagogicznych i dydaktycznych dopomagać dzieciom i młodzieży do harmonijnego rozwijania wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych, do zdobywania stopniowo coraz doskonalszego zmysłu odpowiedzialności w należnym kształtowaniu własnego życia przez nieustanny wysiłek i w osiąganiu prawdziwej wolności, po wielkodusznym i stanowczym przezwyciężaniu przeszkód” (DWCH 1).

Inną formą prowadzenia katechezy z rodziną jest spędzanie wolnego czasu. Szczególnie w Dni Pańskie nie może zabraknąć odwiedzin Chrystusa w kościele i spotkania z Nim na uczcie Eucharystycznej (DDR 59). Nie powinno także zabraknąć rozmów i dyskusji na tematy religijne, dzielenia się swoimi przeżyciami i czytania literatury o tematyce religijnej.

Wśród zagadnień katechezy z rodziną powinny się znaleźć również odniesienia do rodzin osób starszych i chorych. Ważną rolę w przygotowaniu do życia małżeńskiego i rodzinnego mają do spełnienia rodziny katolickie stowarzyszone przy parafii. Winny one pomagać innym rodzinom, młodzieży z rodzin patologicznych i biednych oraz ludziom samotnym w różnym wieku. Poprzez wspólnotę modlitwy i dzieła miłości rodziny stowarzyszone przy parafii powinny działać w kierunku rozpoznawania i rozwijania życiowych powołań i charyzmatów poszczególnych rodzin²⁹.

Rodzina katolicka nie może zamykać się w sobie, lecz jako wierząca, ożywiona miłością wspólnota ma promieniować na zewnątrz przykładem swego życia. Musi się on wyrażać w czynach, gdyż – jak wspomina św. Jakub – „Tak jak ciało bez ducha jest martwe, tak też jest martwa wiara bez uczynków” (Jk 2, 26). Poprzez apostołat sąsiedztwa wartościowa i aktywna rodzina może przemienić swoje środowisko, wychodząc naprzeciw najbardziej palącym potrzebom bliźniego (por. Mt 25, 31-46).

Apostolat rodzinny nie może ograniczać się tylko do najbliższego otoczenia. Jako podstawowa komórka Kościoła i społeczeństwa rodzina powinna również pełnić ową misję we współczesnym świecie. Działalność apostołska chrześcijańskiej rodziny ma miejsce w ramach struktur kościelnych. Rodzina musi włączyć się czynnie w ramach wiary w życie społeczne, ekonomiczne i polityczne. Służy to obronie interesów rodziny we własnym kraju oraz przyczynia się do tworzenia rzeczywistości społeczno-politycznej, zapewniającej rodzinie pełny i wszechstronny rozwój³⁰.

Należy zwracać uwagę, że przemiana rodziny dokonuje się poprzez życie wiarą, która uzewnętrznia się w trzech wymiarach. Pierwszy z nich to głoszenie Ewangelii, które powinno odbywać się w atmosferze miłości, wzajemnego zaufania i ofiarnej pomocy³¹. Rodzinność jest programem i cechą, którą Kościół zaleca sobie i współczesnemu światu. Rodzina bowiem ma

²⁹ W. C y r a n. *Wspólnota Przymierza Rodzin „Mamre”*. Częstochowa 2001.

³⁰ Zob. W. P r z y g o d a. *Apostolstwo charytatywne osób konsekrowanych*. W: tenże. *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce*. Lublin 2004 s. 162-172.

³¹ Zob. P. P o r e b a. *Rodzina chrześcijańska „małym Kościołem”*. W: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej* s. 182-198.

większe szanse prowadzenia skutecznej ewangelizacji niż instytucje i środowiska związane z Kościołem. Drugi wymiar życia wiarą to świadectwo człowieka, który w prostocie bezpośredniego kontaktu, przez słowa pozbawione języka profesjonalnego i wyspecjalizowanego, przekazuje Boże prawdy. Dzięki temu przekaz wiary staje się bliższy i bardziej czytelny. Trzecią płaszczyzną jest świadectwo życia towarzyszące ewangelizacji. Wyraża się ono przez konkretne czyny oraz postawy, które człowiek powinien przyjmować, aby wypełnić swoje powołanie. Funkcjonująca w ten sposób szkoła apostołstwa przyczynia się do powstania atmosfery przychylniej wierze oraz do tworzenia kultury odnoszącej się do przesłanek Objawienia³².

ZAKOŃCZENIE

Katecheza rodzinna odgrywa ważną rolę w życiu małżonków i rodziców, a także dzieci. Kultywowana w kręgu rodzinnym, którego charakterystyczną cechą jest atmosfera miłości, zaufania i bezpieczeństwa, powinna mieć formę serdecznej rozmowy. Pozwala to na poznanie dziecka, dając rodzicom możliwość doboru właściwych sposobów wyjaśniania prawd Bożych i zachętę do czynów zgodnych z wyznawaną wiarą. Takie środki oddziaływania jak zachęta, przypominanie, pochwała mają większe znaczenie niż karcenie. Pozwalają także na większą kontrolę nad życiem dziecka.

Katecheza rodzinna dzieci i młodzieży ma również istotny wpływ na późniejsze przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Pomaga w wypełnianiu zadań wychowawczych przez małżonków i rodziców w nowo powstałych rodzinach. Kościół, gdy napotykał na trudności w procesie katechizacji, zwracał się zawsze o pomoc do rodziny.

Rodzice powołani są do przekazywania wiary w rodzinie. W sakramencie małżeństwa otrzymują misję i uzdolnienia do nauczania religii. Jeśli rodzice nie są w stanie wypełnić tej misji, z pomocą przychodzą im dziadkowie, rodzeństwo, jak też szkoła i parafia.

We naszych czasach pokutuje wiele uprzedzeń w odniesieniu do funkcji katechetycznej rodziny. Uważa się niesłusznie, że jest to funkcja kapłańska. Wielu rodziców obawia się uczenia katechezy ze względu na braki w wiadomościach religijnych i metodycznych. Wiele rodzin nie znajduje również czasu na uczenie dzieci. Dlatego wskazana jest pomoc zewnętrzna.

³² R. Łukaszyk. *Apostolat świeckich*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. I. Lublin 1973 kol. 830-831.

Katecheza rodzinna powinna dobrze przygotować dzieci i młodzież do zawarcia w przyszłości związku małżeńskiego, aby przez lekkomyślność i brak wiedzy nie zniszczyć własnego szczęścia, podejmując w tym względzie pochopną decyzję. Przygotowanie do zawarcia związku małżeńskiego, jakie zapewnia katecheza rodzinna, ma stawać się opatrnościowym i uprzywilejowanym momentem w życiu ludzi, dążących do zawarcia chrześcijańskiego sakramentu. Czas katechezy rodzinnej jest czasem, w którym Bóg wzywa oraz uzdalnia narzeczonych do rozeznania powołania i do życia w małżeństwie.

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański II: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*. W: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań: Pallottinum 2002 s. 89-166.
- Dekret o wychowaniu chrześcijańskim *Inter gravissimas*. W: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań: Pallottinum 2002 s. 303-324.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. W: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań: Pallottinum 2002 s. 537-620.
- Katechizm Kościoła Katolickiego. Poznań: Pallottinum 1994.
- Skróty biblijne według IV wydania Biblii Tysiąclecia. Poznań-Warszawa: Pallottinum 1984.
- J a n P a w e ł II: Adhortacja apostołska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym *Familiaris consortio* (22 XI 1981). W: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie. Red. K. Lubowicki OMI. T. I. Kraków: Wydawnictwo „M” s. 133-238.
- List do Rodzin *Gratissimam sane* (2 II 1994). W: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie. Red. K. Lubowicki OMI. T. II. Kraków: Wydawnictwo „M” s. 33-115.
- List apostołski Jana Pawła II o świętowaniu niedzieli *Dies Domini* (31.05.1998). Wrocław 2000. Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin. Warszawa 2003.
- Programy duszpasterskie na rok 1993/94. Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej. Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego. Red. E. Szczotok., A. Liskowacka. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993.
- C z e r w i ń s k i Z.: Biblijne inspiracje katechizacji rodzinnej. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18:1977 z. 6 s. 190-215.
- D a j c z a k J.: Katecheza rodzinna. „Katecheta” 5 :1961 nr 5 s. 269-273.
- K ł y s J.: Życie rodzinne drogą do doskonałości. „Ateneum Kapłańskie” 62: 1970 s. 29-43.
- M a j e w s k i M.: Zainteresowanie katechezą rodzinną i próby jej interpretacji. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 22:1975 z. 6 s. 39-54.
- P o r e b a P.: Rodzina chrześcijańska „małym Kościołem”. W: Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej. Red. F. Adamski. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 1982 s. 182-198.
- P r z y g o d a W.: Apostolstwo charytatywne osób konsekrowanych. W: W. Przygoda. Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004 s. 162-172.

-
- St a l a J., O s e w s k a E.: Fundamentalne podstawy i obszary katechezy rodzinnej. Tarnów: Biblos 2000 s. 46-65.
- S t y r n a S.: Znaczenie wychowania w rodzinie. „Ateneum Kapłańskie” 62:1970 s. 95-111.